
XIX საუკუნე: ეპოქა და ლიტერატურა /

XIX Century: Epoch and Literature

მერაბ ღაღანიძე

Merab Ghaghanidze

საქართველოს უნივერსიტეტი (თბილისი)

The University of Georgia (Tbilisi)

ხელოვნებისა და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა სკოლა

School of Arts and Humanities

მწერალი მღვდელი

მელანიას (დეკანოზ ნიკოლოზ ნათიძის) გარდაცვალების

ასი წლისთავის გამო

The Writer Priest

On to the Centenary of the Death of Melania

(Archpriest Nikoloz Natidze)

Archpriest Nikoloz Natidze (1853-1921) was known in the Georgian literature of the end of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century by his pseudonym: Melania.

Melania's not numerous writings were noticeably popular among readers during his lifetime and later (although some of his unpublished texts were published later, after the death of the writer).

It is usual for Melania's writings to shift themes from story to story, however, for the most part, these themes change form or merge with other themes during such a journey.

The story is often built around some impressive symbol, the acquisition or possession of which acquires a defining value for the actor, whose possessions determine the public-social weight of an individual (or so these people themselves think!).

The sequence of events – sometimes throughout the entire text, from beginning to end – is conveyed only in the form of a dialogue or monologue,

where the author is generally hidden, which gives dynamism, immediacy, and emotional charge to the text.

The author's writings are characterized by a broken ending, as if the plot never ends, and this incompleteness or interruption of the story enhances the feeling of their uniqueness. The reader is given an open opportunity, after he has perceived the general structure of the story, to imagine many possibilities for its continuation and development.

The creative loading of language and mythos in Melania's prose requires special attention, however, unlike Vasyl Barnov and Vazha-Pshavela, they are not given a decisive importance in shaping or presenting the author's artistic world.

Melania's work, like the heritage of many other forgotten writers of the past, really needs an academic publication, study, understanding and giving it a proper place.

საკვანძო სიტყვები: მწერალი, მღვდელი, ლიტერატურა, სარწმუნოება

Key words: writer, priest, literature, faith

ახალგაზრდა კაცი ამთავრებს სასულიერო სემინარიას, მაგრამ, იმის მაგივრად, რომ, შექმნილი განათლების კვალობაზე, მღვდლად ეკურთხოს, რითაც გაჭირვებულ დედასაც და გასათხოვარ დასაც ნივთიერად მხარში ამოუდგეს, სოფლის მასწავლებლობას და გაჭირვებული ადამიანების განსაცდელის გაზიარებას გადაწყვეტს. მის ამ არჩევანს გულდაწყვეტით მიიღებენ მისი ღარიბი ოჯახის წევრები, ხოლო გლეხები ამრეზითა და დაცინვით მოეკიდებიან. მაგრამ, მცირე დროის შემდეგ, იგი, გაწბილებული მგზნებარე სწრაფვებით, სრულიად შეიცვლება, – საკუთარ შესაძლებლობას სარფიანად გამოიყენებს და თავისი საქმიანობიდან სარგებელს მოიპოვებს: მალევე მღვდლად ეკურთხება და მისთვის მინდობილ მრევლს დაუნდობელ

წამგლეჯად მოვევლინება, ხოლო მისი ცხოვრებისეული მიზანი გახდება გამდიდრება, გამოძღომა, ლოთობა და ადგილობრივი ქალების დაუბრკოლებელი შეცდენა. თავისი ყოველდღიურობის ამგვარად წარმართვას იგი ადასტურებს კიდევ ზნეობისა თუ ღირსებისაგან შეგნებული განდგომით და ყოველ ადრეულ მიზანდასახულობათა ჩანაცვლებით ამქვეყნიურ სიამოვნებათა მიღების მძაფრი სურვილით. ამგვარია ერთი მღვდლის პიროვნული გადაგვარებისა და დაცემის შემადრწუნებელი გზა, ასახული მოთხრობაში „მამა ქრისტეფორე“.

ყმაწვილ სემინარისტს იმდენად ეზარება ცოდნის შეძენა სასულიერო სემინარიაში სწავლისას, რომ მას მალევე გარიცხავენ სასწავლებლიდან, მაგრამ, რაკი ახალგაზრდას გამორჩეული მარიფათი აღმოაჩნდება, იგი მაინც მოახერხებს, რომ მღვდლად აკურთხონ. საეკლესიო გარემოში აუცილებელი საღმრთისმსახურო წესებისა თუ ადათების ათვისება არც ისე ძნელი აღმოჩნდება, რის შედეგად მას სულაც არ გაუჭირდება მრევლისათვის პატივსაცემი მოძღვრის სახელის მოპოვება. იგიც და მისი ცოლიც, რომლებიც სხეულის სისქისაგან ტანსაცმელში ვეღარ ეტევიან, მთელ თავიანთ ცხოვრებას უსაქმურობასა და კუჭის ამოყორვაში ატარებენ, ხოლო მათი ხუთი შვილიდან ვერცერთი მათგანი დიდად ვერ ივარგებს (ყოველი შემთხვევისას, ასე მიაჩნია მამას, თუმცა ამის გამო დიდად არ ნაღვლობს). საკუთარივე აღიარებით, მღვდელს მხოლოდ ორი საფიქრალი აქვს: შური იმათ მიმართ, ვინც მასზე ბედნიერად გრძნობს თავს და ცნობისმოყვარეობა, თუ თავად მერამდენე ადგილი უჭირავს ქვეყნად ბედნიერ ადამიანებს შორის. გაზულუქებული მღვდელი არც მალავს, რომ იესო ქრისტეს წამებისას, იქ ადგილობრივ ყოფნისას, ბრბოს შორის რომ აღმოჩენილიყო, პირველი დაიძახებდა: „ჯვარს აცვით ეგე!“... ამ მეორე მღვდლის სრულიად უზნეო ცხოვრება თავად მისივე მოკლე აღწერითაა გადმოცემული მოთხრობაში „მამა აბრამი“.

ორივე ამ მოთხრობის ავტორია დეკანოზი ნიკოლოზ ნათიძე, რომელიც მეცხრამეტე საუკუნის დასასრულისა და მეოცე საუკუნის დასაწყისის ქართულ ლიტერატურაში ცნობილი იყო მისი სამწერლო ფსევდონიმით: მელანია.

გიორგი ლეონიძეს მიაჩნდა, რომ იგი იყო „მწერალი იმ იდეალური დროის, როცა ქართულ მწერლობას ჰყვანდა პროფესიონალი მწერლები“ (ლეონიძე, 1921, გვ. 2).

მისი არცთუ მრავალრიცხოვანი ნაწერები მისი სიცოცხლისას და შემდგომაც შესამჩნევად ცნობილი იყო მკითხველთა შორის (თუმცა აღსანიშნავია, რომ „მამა ქრისტეფორეც“ და „მამა აბრამიც“ მოგვიანებით, პროზაიკოსის გარდაცვალების შემდეგ გამოქვეყნდა).

მეცხრამეტე და მეოცე საუკუნის ქართველი მწერლები თავიანთი წარმოშობით მიეკუთვნებოდნენ სხვადასხვა ფენას: თავადაზნაურობასა თუ სამხედროებს, გლეხებსა თუ მოხელეებს, მუშებსაც კი, მაგრამ ღირსშესანიშნავია, რომ იმ ერთადერთ გამორჩეულ მწერლად, რომელიც, იმავდროულად, სამღვდელო პირი იყო, ხოლო, ამასთანავე, მეტ-ნაკლები მიზანმიმართულებით წერდა და აქვეყნებდა საკუთარ მხატვრულ ნაწარმოებებს, ჩანს მელანია, – დეკანოზი ნიკოლოზ ნათიძე.

ქეთევან და გიორგი ნათიძეების ვაჟი, ნიკოლოზი, დაიბადა სოფელ ჩალაუბანში, კახეთში, 1853 წლის¹ 8 აგვისტოს, – მაშინ, როცა იმჟამინდელი რუსეთის იმპერიის საჯარო-სამოქალაქო ცხოვრებას ჯერ ისევ დაუძლეველი ბატონყმობა ბოჭავდა.

მართალია, მომავალი მოძღვრის მამა მელაანელი მღვდელი იყო და თავად სასულიერო სემინარია ჰქონდა დამთავრებული, მაგრამ იგი შეუპოვრად ცდილობდა, საკუთარი შვილი მთლიანად გაერიდებინა რამენაირი განათლებისაგან, რის გამოც ყმაწვილი თექვსმეტ წლამდე ვენახში, ძროხის ნახირში და გუთანზე მუშაობდა.

მხოლოდ დედის დაჟინებისა და მტკიცე მეცადინეობის შედეგად (ცოლმა ქმარი დეკანოზთან დაასმინა, შვილებს სწავლას არ ანებებს და მთელ სამღვდელოებას არცხვენსო), უკვე მოზრდილი ჭაბუკი, ძმასთან ერთად, დედოფლისწყაროს სამხედრო სასწავლებელში დასვეს სამეცადინოდ, მერმე საცხენისში გადაიყვანეს, მაგრამ, რაკი იქ აგრერიგად უფროს ყმაწვილებს აღარ აჩერებდნენ, მას მალევე მოუხდა შინ დაბრუნება. ბოლოს და ბოლოს, განათლება მან ჯერ თელავის სასულიერო სასწავლებელში, ხოლო შემდგომ ტფილისის სასულიერო სემინარიაში განაგრძო. თელავში ყოფნისას იგი ერთ ხანს რაზიკაშვილების ოჯახს იყო შეფარებული (მელანია, 1949, გვ. 32-36).

სწავლის გასრულების შემდეგ, 1873 წელს, იგი ჯერ მასწავლებლობდა სოფელ ვეჯინში, მაგრამ მალევე მას ამ საქმეზე გული

აუყრია და სკოლა ნიკო რაზიკაშვილისათვის, პოეტ ბაჩანასთვის, გადაუბარებია.

1885 წელს ნიკოლოზ ნათიძე ტფილისში ჩამოვიდა და მღვდლად ეკურთხა. იგი უმეტესად სამხედრო მოძღვრის მოვალეობას აღასრულებდა ჯერ ყარსში, ხოლო შემდგომ – გორში. 1900 წელს მას დეკანოზობა მიენიჭა. 1904 წელს მღვდელმსახური, ოჯახთან ერთად, დედაქალაქში გადმობარგდა. სიცოცხლის ბოლო წლებში იგი მსახურობდა ჯერ ტფილისის წმიდა ნიკოლოზის, ხოლო საბოლოოდ – ტფილისის წმიდა გიორგის სამხედრო ტაძრებში.

დეკანოზი ნიკოლოზ ნათიძე გარდაიცვალა ტფილისში, 1921 წლის 4 თებერვალს. ამ დღიდან ორიოდე კვირაც არ იყო გასული, როცა ბოლშევიკური რუსეთის ჯარი საქართველოს რესპუბლიკაში შემოიჭრა.

* * *

გიორგი ლეონიძის სიტყვებით, რომლებითაც პოეტი პროზაიკოსს გამოემშვიდობა, „მელანია იყო მწერალი საოცარი დაკვირვების ნიჭით და მხატვრული უნარით, თითქმის ფოტოგრაფიამდე მისული. [...] ეს ადამიანი იყო მოკლებული ბანალობას და იყო პატიოსანი მწერლობაში ისევე, როგორც მისი თეთრად შეთოვლილი სახე. და ვისაც უნახავს იგი მუდამ ნაზი და გაოცნებული, მას არ დაავიწყდება მისი სხვანაირობა. ეს იყო მწერალი კეთილშობილი, იმ ხანისა, როცა ქართველ მწერლებს ქართველი ხალხი ავალეებდა დიდ მიზნებს, დიდ ტანჯვას და აძლევდა დიდ პატივსაც, ისე, როგორც ძველ წინასწარმეტყველებს“ (ლეონიძე, 1921, გვ. 2).

მელანიას თხზულებათა მოზრდილი ნაწილი ავტორის სიცოცხლეში გამოუქვეყნებელი დარჩა. მისი იმ ნაწერების წყება, რომლებიც სამღვდლო პირთა ცხოვრებას შეეხება, ან მისდროინდელი ცენზურის მიერ იყო აკრძალული, ან ავტორს არც უცდია მათი გასაჯაროება. მწერლის არქივში აღმოჩენილი არაერთი პროზაული ნაწარმოები მხოლოდ მისი გარდაცვალების შემდეგ დაიბეჭდა. თუმცა დასანანია, რომ აქამდე არ შეკრებილა მისი თხზულებების სრული კრებული და არ განხორციელებულა მათი აკადემიური გამოცემა.

პროზაიკოსის შემოქმედებითი მემკვიდრეობიდან მაინც ყველაზე ცნობილი, ყველაზე გავრცელებული ქმნილება აღმოჩნდა ვრცე-

ლი მოთხრობა „ბნელო“ (1888), რომელიც თანამიმდევრულად აღწერს გარემოებათა გამოისობით გაყაჩაღებული, თუმცა თავდაპირველად პატიოსანი გლეხის, ილია თვალიაშვილის, ცხოვრებას.

თხზულებამ გამოქვეყნებისთანავე შესძინა ლიტერატურული სახელი ახალგაზრდა მღვდელს, მაგრამ როგორც ხშირად მომხდარა ლიტერატურისა თუ კულტურის ისტორიაში, – არცთუ მთლად საბუთიანად, – შემოქმედის ის პირველი ნაწარმოები, რომელმაც მის ავტორს აღიარება მოუტანა, მის ყველაზე მნიშვნელოვან მონაპოვრად იქნა მიჩნეული. შესაძლოა, ამ მოვლენას „თავდაპირველი დამფასებლის აღქმის სიზარმაცე“ ეწოდოს, მაგრამ ცხადი იყო, რომ მრავალთათვის მელანია მხოლოდ ერთი მოთხრობის – „ბნელოს“ – ავტორად დარჩა².

პროზაიკოსის თანამედროვე, მემარცხენე კრიტიკოსი და პუბლიცისტი ხომლედი (რომანოზ ფანცხავა), როცა იგი უკიდურესად მწვავედ აფასებს მეცხრამეტე საუკუნის ქართულ პროზას, რომელმაც, მისი აზრით, ვერ შეძლო, – ეპიგონურობისა და მხატვრული უუნარობის გამო, – ქართველ ადამიანთა სხვადასხვა ფენის, განსაკუთრებით, გლეხთა ყოფისა თუ მისწრაფებათა შესაბამისად აღწერა და ჩვენება, გამორჩეულ მნიშვნელობას ანიჭებს მელანიას სამწერლო საქმიანობას, და ეს უმაღლეს, როგორც კი გამოქვეყნდა „ბნელო“:

სხვა ქართველ ბელეტრისტებსავე, იმას თავისი ნაწარმოები მხოლოდ იმისთვის არ გაუჭიმავს და დაუწერია, რომ უეჭველად ყოველი კეთილი სათნოებითა და გულის მიმზიდველი თვისებებით შეამკოს მდაბალი ხალხი, შექმნას იდეალური არსებანი, რომელთადმი თანაგრძნობა და სიყვარული უნდა როგორმე აღძრას მკითხველებში. არა, ავტორი ეკიდება თავის საგანს სწორედ ისე, როგორც მოეკიდება ხოლმე ყოველი გამოცდილი, მართალი გულისა და დაბრძენებული ნიჭის მქონე მოღვაწე ყოველ დიადსა და ღრმა მნიშვნელობით სავსე საზოგადო საქმეს. მელანია პირდაპირ, უმეტნაკლებოდ გვიხატავს გლეხთა ერთფეროვან, მარტივსა და გახუნებულ ღარიბ ცხოვრებას, რომელიც დაუმონავებია საშინელ უმეცრებასა და ამაოდ მორწმუნეობას. იგი სხვებსავე არ ჰფარავს სოფლის მკვიდრთა გაუტანლობას, სიბინძურეს, სულით

და ხორცილ დავრდომილ-დავარდნილობას, ძალმომრეობას, რომელიც ყოველი ფეხის გადადგმაზე ეღობება თითოეულ ახალგაზრდას, ჯან-ღონით სავსე მუშაკს. ეს გარემოება ქართველ გლეხს უსპობს სიცოცხლეს, აპირუტყვებს, აჩლუნგებს ჭკუით და გრძნობით, აველურებს, და ჩვენი თვალის წინ იხატება სოფელი მთელი თავისი სახითა და ცხოვრებით (ხომ-ლედი, 1963, გვ. 383).

თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ იმდროინდელი ქართველი მკითხველისათვის ჩვეული, ნაცნობი, გათავისებული, – და, ამდენად, ადვილად მოსახელთებელი, – იყო მოვლენათა კვანძის შემკვრელი ის პარადიგმული მოდელი, რომელიც ქართულ ლიტერატურაში, როგორც ჩანს, ილია ჭავჭავაძის პროზიდან იღებს სათავეს. როდესაც კიტა აბაშიძე თავის ანალიტიკურ ნარკვევში ილიას შემოქმედების შესახებ განიხილავს „გლახის ნამბობის“ გავლენას მომდევნო ხანის გამორჩეულ პროზაულ ქმნილებებზე, ლიტერატურის კრიტიკოსი შესადარებლად გამოყოფს გიორგი წერეთლის, ეგნატე ნინოშვილისა და მელანიას ნაწარმოებებს: „მელანიას „ბნელოში“ კნიაზი შაქრო, მისგან ილოს ცოლის გაუპატიურება და ილოს ცოლის გაროსკიპება – ამ ეპიზოდებში სიტყვასიტყვით გამეორებულია დათიკოსაგან თამროსა და გაბროს დაღუპვის ამბავი“ (აბაშიძე, 1971, გვ. 410).

აღსანიშნავია, რომ თხზულებაში, რომლის უპირველესი მიზანი, ერთი შეხედვით, ადამიანთა სხვადასხვა ფენის ხშირად უსამართლო და ტრაგიკულ ურთიერთობათა დახატვაა, – სიმდიდრისა და ძალაუფლების მფლობელნი ადვილად დაჩაგრავენ უუფლებო და გულუბრყვილო გლეხის ოჯახს, – დავიწყებული არაა, შემჩნეული იქნეს მეტაფიზიკური განზომილებაც კერძო ადამიანის ცხოვრებაში.

ბნელო საყვედურს გამოთქვამს ღმრთის მიმართ („ეჰ, დაილოცოს, ღმერთო, შენი სამართალი! შე დალოცვილო, ამისთანა ბედი და იღბალი რაღა მე მარგუნე მთელ ღუნიაზე“ – 95³), მაგრამ, ამავე დროს, უსამართლობის აღმოსაფხვრელად, საკუთარი უბედურების შურისსამძიებლად თავად იღებს განმსჯელის, მსაჯულის მოვალეობას („ყველანი, მთელი ღუნია ურევია ჩემ გაუბედურებაში და ყველას ჯავრი უნდა ამოვიყარო!“ – 95).

ამდენად, საჯარო-ადამიანურ უსამართლობას მეტაფიზიკური უსამართლობის განზომილება მიჰნიჭებია, ხოლო ნაწარმოების დასასრულს, საჯარო-ადამიანურ განაჩენს, ავაზაკის მოკვეთას სოფლიდან, მეტაფიზიკური განაჩენის სახე მისცემია და ნაცვალგებასაც გაუბედურებული გლეხი საიქიოში გეგმავს: „ეჰ, აქ თუ ვერ ამოვიყარე ჯავრი, საიქიოს მოვთხოვ პასუხს, ვინც მე ეგრე საქმე გამიხადა!..“ (97).

ასევე, შესამჩნევია, რომ მწერლის უკვე ამ პირველსავე ნაწარმოებში წარმოჩენილია მღვდლის მეტად უარყოფითი სახე, რადგან სწორედ მღვდელი, თავისი უსაფუძვლო დასმენით დაუნდობელ ბატონთან, სიკვდილამდე მიიყვანს როზგებით სასტიკად ნაგვემ უდანაშაულო ზურაბა თვალიაშვილს, მომავალი ყაჩაღის, ბნელოს, მამას. სხვათა შორის, მოთხრობის გამოუთქმელი ლოგიკით, მამის დაუნდობელი და უსამართლო განადგურება მოულოდნელად აღმოჩნდება ის ფარული პირველი ბიძგი, რომელიც ალალ მეხრეს, – მეტაფიზიკურად კანონზომიერად, – მთელი გარემოსა და დამკვიდრებული წესრიგის წინააღმდეგ მოჯანყედ აქცევს.

თვალსაჩინოა, რომ, ერთი მხრივ, მღვდელი არ აღასრულებს თავის საეკლესიო მოვალეობებს, თუნდაც, წირვის ჩატარებას („შე დალოცვილო, აღდგომის აქეთია, ორჯერ არ გიწირამ და ეკლესიაში რიჰთვინ ვიაროთ?! – მიუგო ერთმა“ – 12), მაგრამ, მეორე მხრივ, მრევლს სწორედ მღვდლის განმსაზღვრელ დანიშნულებად მიაჩნია შუამავლობა მიწიერ-ნივთიერ საკითხთა მოსაგვარებლად, რაც, ფაქტობრივად, მის საქმიანობას, სოფლის მოსახლეობის თვალთ, მაგიურ მიზანს ანიჭებს: „ჯამაგირს იმიჰთვინ ვაძლევთ, რო ღმერთს ჩვენ მაგივრად შეეხვეწოს და მოსავალი მოგვგვაროს [...] ეცა და ღრუბელი რო შაიკრა და ერთი ბეწო ნამი აღარ გვეღირსა, მაგისი ვალი არ არი, რო ილოცოს და წვიმა მოიყვანოს? – წამოიძახა ნინიას ძმამ“ (12).

გლეხების წარმოდგენით, ქრისტიანის მთავარი რელიგიური მოვალეობა ადათების აღსრულებაა, იმ აკრძალვათა დაცვაა, რომელთა დარღვევასაც უმაღლესი უნდა მოჰყვეს და ამიტომაც, ნიშანდობლივია, რომ ასაკოვანი გლეხიც ამგვარად მოუწოდებს მღვდელს: „შენ ერთი ეს სიკეთე გვიყავი, რომ ერთს კვირადღეს გამობრძანდი სასაფლაოზე და კვირა-უქმე დღე შეეკრათ ისე, რომ ვეღარავის შეეძლოს მუშაობა, და თუ გასტეხამს ვინმე, ისე დავარბიოთ, რომ სიკვდილამდე ახსოვდეს“ (13).

როცა ირგვლივ გვალვა დაისადგურებს, გლეხების ერთი ნაწილი მას აპოკალიფსურ ახსნას უძებნის: „იგრე გავიგონე, რო ე ამოდენა სიცხეები წარღვნი ნიშანიაო. [...] სომხი ტერტერებს კარაბადინი გაუხსნიათო და უთქვამთო, რო წარღვნა უნდა მოვიდესო. ორი-სამი თვე ეგრე ეცხელებათ. მემრე ბამბას ითოვლებსო და ცამდინ ააგებსო. მეეკიდება ბამბას ცეცხლიო და სუ ერთიან გამოხუხება შიგ ყველაფერიო“ (48).

თუმცა მოსახლეთა მეორე ნაწილი თავს დატეხილ გვალვაში ხედავს ტექნოლოგიური განვითარებით განპირობებულ განსაცდელს, რომელსაც, – თუნდაც მინიმუმებით, – ისევ აპოკალიფსური სახე აქვს: „– მე კიდე აგრე გავიგონე, რო აი ანგლიჩანებმა რო რაღაცა მაშინა გადმოაგდეს, იმაჰ გამოჰყვა ეგეთი გვალვებო. – აი, ოჯახი დეექცათ, როგორ იმათ მთელი ქვეყნიერება დაღუპეს“ (49).

სხვათა შორის, უცხოსა და უცხოეთის რელიგიურ მიუღებლობას გამოხატავს მამა აბრამიც მწერლის გვიანდელი მოთხრობიდან: „საზღვარგარეთ, გერმანიაში და შვეიცარიაში [...] წავიდეს იქ, იცხოვროს წარმართსა და არამართლმადიდებელ ხალხში, ხომ დაჰკარგა თავისი მამა-პაპათა სარწმუნოება“ (409).

როგორც ჩანს, მღვდლის პიროვნული და საჯარო-სამოქალაქო ჩამოყალიბება უნდა ასახულიყო მოთხრობაში „წერილები“, რომელიც მხოლოდ დასაწყისის სახითაა შენახული ან მწერალს ნაწარმოები დაუმთავრებელი დარჩა (ტექსტი დაუთარილებელია). მართალია, დაბეჭდილ ფრაგმენტში მკაფიოდ არაა გამოხატული სემინარიის მოწაფის, სოსიკოს, სახე და არც მისი მომავალი იკვეთება, მაგრამ თხზულებაში ჩანან ის სამღვდლო პირები, რომლებიც მხოლოდ საკუთარ კეთილდღეობასა და უზრუნველყოფილ მომავალზე ზრუნავენ: ანგარებიანი მთავარდიაკონი, რომელსაც ყმაწვილი სემინარისტი სასურველ სიძედ მიაჩნია და ცდილობს, ხელში ჩაიგდოს იგი, ანდა დეკანოზი, რომელიც ადრე უპატიოდ ექცეოდა და ჩაგრაგდა მამამისს.

კიდევ ერთი სამღვდლო პირის, მამა იოსების, ცხოვრებას აღწერს მოთხრობა „კამილაკვა“ (1905), რომლის ტექსტში მწერალი უარს ამბობს ავტორისეულ თხრობაზე და ამბავი გადმოცემულია ოდენ დიალოგის სახით. ამჯერად ამ მღვდლის ერთადერთი მიზანია სწრაფვა წარმატებისაკენ, რის გამოხატულებად ქცეულა კამილაკვის, დაწინაურებული მღვდელმსახურის თავსაბურავის, ტარების უფ-

ლების მოპოვება, რასაც იგი მოუთმენლად ელის. ამ ჩანაფიქრს მას მოულოდნელად ჩაუშლის ქალიშვილის, საეპარქიო სასწავლებლის მოწაფის, მონაწილეობა სტუდენტურ „ბუნტში“, რომლის მიზეზი გამხდარა სასულიერო სკოლის მასწავლებელთა მონდომება, ჩაეკლათ ახალგაზრდებში ყოველგვარი ეროვნული გამოხატულება: „ხმა ვერ ამოგვიღია ჩვენს სამშობლო ენაზე ისე, რომ არ დაგვიყვირონ: ძაღლის ენაზე ნუ ლაპარაკობთ!“ (214-215); „გვატანენ ძალას, ვილოცოთ და ვევედროთ ღმერთს უცხო, გაუგებარ ენაზე; სულსა და გულს კი არაფერი ეცხობა ლოცვისა, – მხოლოდ ამისთანა მოქმედებით იქამდის მივყავართ, რომ სულითა და გულით გვაძულებენ ღმერთსაცა და სარწმუნოებასაც“ (214); მალე ამბოხებულ დას მიბაძავს მღვდლის მეორე შვილიც – ვაჟი, ტფილისის სასულიერო სემინარიის მოწაფე. ნიშანდობლივია ნაწარმოების ირონიული დასასრული, სადაც უკვე თავად ავტორი ამეტყველდება: „ამ ამბის გამოქვეყნების მიზანიც იმაში მდგომარეობს, რომ მკითხველებში თანაგრძნობა მოვუპოვოთ შვილების მიერ შეურაცხყოფილ მშობლებს“ (216).

მოთხრობაში – „პრიგავარის მღვდელი“ (1908-1909) – ახალგაზრდა სემინარისტი მაქსიმე დაქორწინდება მღვდლის ქალიშვილზე და იმასაც გათვლის, რომ, რაკი სოფლიდან სასწავლებლად წასულეში, „ნასწავლი და განათლებული“ (223) სტუდენტები, სოფლად აღარ ბრუნდებიან, თავად იგი, – „ხელმოკლე და უსწავლელი, უდიპლომო კაცი“ (223), – ადვილად განწესდება იქ მღვდლად: „ჩვენს ხელში გადმოდის სოფელი, სახელითაც და სახრავითაც“ (223). ახალგაზრდა მოძღვარს დიდად არ აღელვებს იესო ქრისტეს მოძღვრება და მრევლს სოციალიზმის (ან, ხალხური გამოთქმით, „ცოციალიზმი“ – 227, „ცოციალობა“ – 228) იდეებს უქადაგებს, რასაც ადგილობრივი მოსახლეობა უარყოფითად შეხვდება, ხოლო თავად მას უპატიოდ ეპყრობიან: „მის სიტყვასა და დარიგებას ყურს არავინ ათხოვებდა, ყველა აბუჩად ეკიდებოდა“ (229). მაგრამ მალე, რევოლუციური ქარტეხილებისას, სოფელს ახალ ბატონებად ევლინებიან უფრო გამოცდილი სოციალისტ-მარქსისტი აგიტატორები, რომლებიც თავიანთ წარმომადგენლებად აცხადებენ ავაზაკებს, ყაჩაღებსა და გამაუპატიურებლებს, – ყასუმას, შაქრუას და ოსიკოს. სწორედ მათ ევალეზათ სოფლის დამორჩილება: „აგიტატორებმა მისცეს მათ ინსტრუქცია მოქმედებისა“ (240); „აგიტატორებმა მთელ შეყრილ ხალხს

გამოუცხადეს, ჩვენ ბადლად ამათა ვტოვებთ სოფელში და ამათ გა-
უგონეთ და დაემორჩილენით ყველანი და ყველაფერშიო“ (240).
მალე ისინი ირგვლივ ძალადობას ამკვიდრებენ, ხოლო მოწინააღ-
მდეგეებს დაუნდობლად კლავენ. მათს გვერდით, მათი მოკავშირე
აღმოჩნდება მამა მაქსიმე. სწორედ მათგან ელოდება იგი მხარდაჭე-
რასა და შემწეობას, რათა თავისი გაიტანოს და ადვილად გახდეს
„პრიგავარის მღვდელი“, ანუ სოფლის მოსახლეთა მიერ არჩეული
მომღვარი. მაგრამ საქმე ისაა, რომ მას ნამდვილად არ ალელვებს არც-
ერთი იდეოლოგია, რაკი მისთვის ერთადერთ ფასეულობას პირადი
სიამოვნება, განცხრომა წარმოადგენს. იგი დაუფარავად ამბობს: „მე
ფეხებზე მკიდია პროლეტარიაც და ბურჟუაზიაც! ჩემი პროლეტა-
რია და ბურჟუაზია ჩემი სურვილი და ჩემი ქეიფია. თუ სოციალ-
დემოკრატიობას ვჩემულობ, მხოლოდ ჩემი ჭიის გასახარებლად და
სასიამოვნებლად. დღეს სოციალ-დემოკრატია არის ჩემთვის უფრო
სასარგებლო, ხვალ ფედერალისტი გავხდები, თუ ჩემთვის ის უფრო
სასარგებლო იქნება. მე დროისა და გარემოების ბატონი ვარ და თქვენ
რაც გინდათ, ის დამიძახეთ“ (241-242).

საერთოდ, მწერლის ნაწარმოებებიდან ცხადად მჟღავნდება შე-
ხედულება, რომ მღვდლები „მუქთა ჭამიები და ქვეყნის დამღუპვე-
ლები არიან“ (251), ან: „ვის უნახავს, რომ ღვდელი ხარბი არ იყოს?“
(266). თვალსაჩინოა, რომ ისინი ამგვარად ყალიბდებიან ადრიდანვე,
უკვე სასულიერო სემინარიაში სწავლისას: „ცამეტ-თოთხმეტი წელი-
წადი სხვისა ხარჯით იკვებები, იცვამ, იხურავ – ძვალსა და რბილში
გიჯდება მუქთა ჭამიობა“ (262-263).

ამდენად, მელანიას პროზაში მკაფიოდ იკვეთება უკიდურესად
უარყოფითი დამოკიდებულება, საერთოდ, მღვდლების მიმართ, რაც
იმითაც მყარდება, რომ მწერალს ერთხელაც არ უცდია, ეჩვენებინა
სასულიერო პირთა ცხოვრების რამე დადებითი გამოხატულება.

ამავე დროს, პროზაიკოსი, ასევე, არ ავლენს კეთილგანწყობას
თავად-აზნაურთა მიმართ, თუმცა ამ შემთხვევისას იგი უფრო ირონი-
ულია და ეს დამოკიდებულება არასოდეს იქცევა დაუნდობელ, სას-
ტიკ მრისხანებად. მოთხრობებში უმეტესად ნაჩვენებია ამ ფენის დაკ-
ნინება, – როგორც ნივთიერად, ისე ზნეობრივად და გონებრივად.
შვილებზე დამყარებული იმედიც უნაყოფო აღმოჩნდება ხოლმე.
ასევე, ხშირად მათი ქონება, მათთვის ჩვეული უთავბოლოობისა და

უსაქმურობის გამო, უცხოტომელ მევახშეთა თუ შორეულ მიმთვი-სებელთა ხელთ გადადის.

მოთხრობაში „კრიალოსანი“ (1894) გამონაკვეთულად იხატება თავად ასლან შვენებაძის დიდების ჭკნობა და მისი სიმდიდრის თანდათანობითი გაქრობა, რაც სრულდება იმით, რომ საკუთარ სამკვიდროში პურობისას იგი მოულოდნელად დაკარგავს წინაპართაგან ნაანდერძევ, მისი პაპის პაპისათვის მეფე ერეკლეს მიერ ოდესღაც მიძღვნილ გიშრის კრიალოსანს. თუმცა ნაწარმოების კომპოზიცია იმგვარადაა აგებული, რომ თხრობა სწორედ ამ დანაკლისით იწყება, რითაც სრულიად თავზარდაცემულია თავადი. კრიალოსანი გამორჩეულ ნიშნობრივ ფასეულობას ატარებს, ხოლო მისი გაქრობა პიროვნული და ფენობრივი გაუჩინარების მეტაფორად წარმოჩნდება. საბოლოოდ, მიწა, რომელშიც, როგორც ჩანს, მორიგ ქეიფს მოდევნებული ჯირითობისას ჩაიმარხა კრიალოსანი, მთელ ასლანისეულ ქონებასთან ერთად, უცხო მეპატრონის ხელთ აღმოჩნდება.

მოთხრობაში „ლადიკო“ (1902) ხელმოკლე თავად ზაქარიას მი-აჩნია, რომ იგიც, სხვა დიდებულთა მსგავსად, დაგლახაკდა „წოდების შელახვის გამო“ (182), რაც დრომ მოიტანა, – ხანამ, როცა მისი ფენა ნელ-ნელა კარგავს მნიშვნელობასა და ფასეულობას. მართალია, ამ მდგომარეობის ძირეულ მიზეზთა ახსნას იგი ვერ ახერხებს, მაგრამ გამოსავალს იმით პოულობს, რომ თავის ვაჟს, ლადიკოს, სასწავლებელში მიაბარებს, რასაც, მისი ჩანაფიქრით, შედეგად ის უნდა მოჰყვეს, რომ განათლებული მემკვიდრე მას და მის ოჯახს დაჩაგრული მდგომარეობიდან გამოიყვანს. თუმცა ყმაწვილი თანდათანობით ხელს აიღებს სწავლაზე და მის დაუოკებელ მიზნად ისახება ლაძად გამოწყობა: არა ცოდნა, არამედ გამორჩეული ტანსაცმელი ხდება მისთვის საჯარო წარმატებულობის გამოხატულება. უსაქმური თავადიშვილისათვის ჩვეულია ლოთობა, თავგასულობა, „სმაში ჭირვეულობა და ჩხუბი“ (192). მისი დაცემა სულ უფრო დაუოკებელი ხდება: ლაზღანდარა ახალგაზრდობის მეთაური, მათთან ერთად გართობის ძიებისას, გზად გადაყრილ უცნობს მოკლავს, რასაც მისი პატიმრობა და გაციმბირება მოჰყვება. დაკნინებული ფენის საბედისწერო განწირულობა ნაწარმოებში ასახულია არა მარტო ძველი, არამედ ახალი თაობის დაღუპვითაც.

ისევ ორი თაობის წარმომადგენლები, მამა-შვილი აპალონ და აფრასიონ გვარაძეები – მოთხრობიდან „სახელოანი“ (1916) – ქონებას არ მიიჩნევენ დიდების წყაროდ, ხოლო სახელისა და საჯარო დაფასების მოპოვებას განსხვავებული მონაპოვრით ცდილობენ: თუ უფროსი გვარაძისათვის ამგვარია სამხედრო წოდება და ჯილდოები („ჯვარ-მენდლებმა და „პრაპუნჩიკის“ ჩინმა გამხადა სახელოანი, თორემ რა კაცი ვიქნებოდი უამათოდ“ – 287), რის გამოც ხანდაზმული ოფიცრის მთელი დრო ჩინ-მედლების გასუფთავებას ხმარდება, უმცროსისათვის ისინი მხოლოდ „საზიზღარი და გასაკიცხია“ (290), რაკი მოპოვებულია ხალხის ჟღერის გამოისობით. ამიტომაც, მამის სავალალოდ, შვილი სხვაგვარ გზას ირჩევს: მიისწრაფვის საჯარო საქმიანობისაკენ, მონაწილეობს შეკრებებში, გამოსცემს გაზეთს (თუმცა მოწინააღმდეგეებთან კამათის ერთადერთი ხერხი მისთვის მათი ლანძღვა-გინებაა), რითაც იგიც „სახელოანი“ ხდება: „გამოაცხადა თავი თვისი ჩაგრულთა მფარველად და უპატრონოთა პატრონად“ (304). საქმე იმით მთავრდება, რომ, წარმავალი, ხანმოკლე სახალხო დაფასების მიუხედავად, გვარაძეების მთელ მონაპოვარს თანდათანობით უცხოტომელი ოსეფა ჩაიგდებს ხელთ.

გაიძვერა არაქართველთა მიერ გულუბრყვილო ქართველების ქონების მიტაცებას მწერალი საგანგებოდ მიაპყრობს ყურადღებას მოთხრობაში „გიორგი და გეურქა“ (1915; გვიანდელი, არაავტორისეული სათაურით: „სიკეთე“), რომელიც მკაფიოდაა აღბეჭდილი განზოგადებითა და სიმბოლურობით. ნაწარმოებში შთამბეჭდავი სიმკვეთრით იხატება, თუ ხიზანი, უსახლკარო გეურქა მაცდური ეშმაკობით, თავდაპირველად თავის შეცოდებით, ხოლო ბოლოს შეუზღუდავი თავხედობით, როგორ ჩაიგდებს ხელში შეძლებული გიორგის მთელ საკუთრებას, სახლ-კარს, სამკვიდროს.

მამა-შვილის დაპირისპირებაც და ისიც, თუ როგორ დაეპატრონება უცხოტომელი ქართველ დიდებულთა მთელ მონაგარს, რომელიც მათ წინაპართაგან ჰრგებათ, კიდევ ერთხელ გამოიხატება მოთხრობაში – „ზურაბ მოსხლეტილაძე“ (ტექსტი დაუთარილებელია). უწინარესად, მეტყველი ნიშანია, რომ ქართველიშვილთა ფესვმაგარი საგვარეულო ამ დროისათვის ნიადაგიდან მოწყვეტილ, ქალაქში გადასახლებულ მოსხლეტილიძეებად ქცეულა. ისინი აყრილან თავიანთი სამკვიდროდან, განიავებულა მთელი მემკვიდრეობა, რაკი

მათი საუკუნოვანი მონაგარი მათს მეზობელს, აბრამს, ანუ აბრამ მოსევიჩს დაუსაკუთრებია: მემამულე დაჩაგრა მევახშემ. თავადი ზურაბი კი ამ მდგომარეობისას თავს იმით იმშვიდებს, რომ „როგორც დაბალი წრიდამ გამოსულს და უზრდელ კაცს, როგორც აბრამ მოსევიჩი იყო, ბევრი არა მოეკითხება რა“ (331). ღირსშესანიშნავია, რომ ნაწარმოებში სატირულადაა დახატული ოჯახის არა მარტო უფროსი, არამედ უმცროსი წარმომადგენელიც, – ზალიკო, რომელიც მოლაყბე სოციალისტი გამხდარა. ახალგაზრდა კაცს, უსაქმური ლაქლაქისა და მომავლის დიადი გეგმების დასახვის გარდა, არაფერი ძალუძს, – იგი „ქვეყნიერების სიკეთეზე“ (339) ზრუნავს, თუმცა მისი და მის თანამოაზრეთა ბრძოლის მთავარი ასპარეზი გაზეთებია. „ჩვენ არ გვანტერესებს და არ გვიზიდავს არც წარსული და არც აწმყო, ჩვენ ვეჭრებით მხოლოდ მომავალს, იმ მომავალს, როდესაც ხალხთა შორის დამყარდება სრული სოლიდარობა“ (343), ამბობენ ისინი და დარწმუნებულები არიან, რომ თანასწორობის შესახებ მათი იდეები გავრცელდება კავკასიაში, ევროპაში, ამერიკაში, აფრიკაში, „დამყარდება მთელს მსოფლიოში“ (344). ამ განწყობით მოცული ზალიკო და მისი უქნარა მეგობრები ასაკოვან თავადს, რომელიც, მათი გაგებით, დროს ასცდენია, მათგან სალანძღავ სახელს არქმევენ – „შოვინისტი“, რის გამო იგი საგონებელში ჩავარდება და მონდომებას არ აკლებს, მხარი აუბას ყმაწვილკაცებს.

უნდა ითქვას, რომ, ზოგადად, მწერლისათვის მიუღებელია ცხოვრების ის წესი, რომელიც მისდროინდელ ქართველებს შორის, თუნდაც ძველ ან თუნდაც ახალ თაობაში გავრცელებულა, განმტკიცებულა, ჩვეული გამხდარა: „ტყუილად კი არ დაგვცინიან, – ქართველს ნატვრაშიც არა აქვს შნო“ (399).

საჯარო თვალსაწიერში თვალშისაცემად მოდებულ სიბრიყვეს, – დასაცინსაც და სიბრალულის აღმძვრელსაც, – ასახავს მოთხრობა „აქეთ-იქით გამარჯვება“ (1917), რომლის მთავარი მოქმედი პირი – ლაზარე მხოლოდ იმითაა ცნობილი სოფლად თუ ქალაქად, რომ არ დაახანებს, ყველას დაასწროს გამარჯობის თქმა; მისალმებით პირველობა მისთვის ლამის ცხოვრების მიზნად ქცეულა, ხოლო კმაყოფილებას იგი იმით პოვებს, თუკი სხვათაგან ქებას დაიმსახურებს. მას მტერი და მოყვარე ერთმანეთისაგან ვერ გაურჩევია, საკუთარი ღირსება სავსებით დაუვიწყებია, რასაც შედეგად ის მოჰყოლია, რომ

იგი ადვილად დაუჯახნია წამგლეჯ ძმასაც და წამგლეჯ მეზობელ მიხასაც, რომლის ყოველ სურვილსაც (ზოგჯერ – გამოუთქმელსაც) იგი დაუზარებლად, თვინიერად ასრულებს.

ხელმოკლე ადამიანების ცხოვრებაა ასახული ვრცელ მოთხრობაში „ნავარდობა“ (1899-1900). ორი თაობის დუხჭირ ყოფას თან სდევს განსაცდელი და ბედუკუდმართობა. ბედნიერების მიღწევა მათთვის წარმოსახულია საკუთარ სახლად, რომელიც როდისმე უნდა აშენდეს და სადაც უნდა იცხოვროს კოჭლმა ფეიქარმა ანანომ, თავისი ოჯახით, მაგრამ მას ჯერ ქმარი მიხა უკვდება, მორიელის ნაკბენის გამო, ხოლო შემდგომ – შვილი სანდრო, რომელსაც ყაჩაღები კლავენ უცხო ქვეყნად სავაჭროდ ყოფნისას. სანატრელი სახლი აუშენებელი რჩება, ხოლო გაუბედურებული ქვრივი წუთისოფელს გალევს ძველ, მორყეულ ქოხში, რომელიც თანდათანობით დიასახლისს ემსგავსება, რაკი „თითქოს იგრძნოო, რა უბედურება დაატყდა თავს მის პატრონს და თანაუგრძნობსო მას“ (179). სხვათა შორის, ამ ნაწარმოებშიც, – თუმცა უფრო გულდასმით და დაწვრილებით, ვიდრე მწერლის სხვა თხზულებებში, – გულისყურითაა აღწერილი სახალხოდ გავრცელებული წეს-ჩვეულებანი.

ისევ უიმედო განწირულობაა დახატული მოთხრობაში „ორი საკლავი“ (ტექსტი დაუთარიღებელია), მაგრამ ახალია გარემო, რაკი მწერლისათვის ახალია თხრობის საგანი: ქართველი გლეხი პირველი მსოფლიო ომის ბრძოლის ველზე. დაუკითხავად მიჰყავთ სასაკლაოზე: მოზვერი ირმა – დასაკლავად, ჯარისკაცების გამოსაკვებად, ხოლო მისი პატრონი, მენახირე ლექსა, ჯარისკაცად განწესებული – თავის შესაწირავად, რუსეთის იმპერიის მისწრაფებათა შესასრულებლად. უნუგეშობით მოცულ მეომრებს, გუშინდელ გლეხებს დაუყოვნებლივ მოევლინებიან სოციალიზმის მქადაგებელნი, რომლებიც მათ სამკვიდროს მისატოვებლად მოუწოდებენ: „რას გარგებს შენ შენი სამშობლო სოფელი, გინდა ქვეყანა, თუკი შიმშილით კუჭი გამოგიცხვება?“ (368), რასაც გონიერი გლეხი ამგვარად უპასუხებს: „იქნება მართლა კარგიც იყოს ეგ შენი სოციალიზმი და დიდი ბედნიერებაც მოუტანოს ხალხს, მაგრამ რაც მე გავიგე შენი ნალაპარაკვიდან, იმაში კი მაინც ვერაფერ სანუგეშოს და საიმედოს ვხედავ და ვერც შევწვდი ჩემი ჭკუით მის სარგებლობას და მნიშვნელობას“ (370). შემდგომ იგი მარტივად და გასაგებად ასაბუთებს, თუ

რა განსაცდელს მოუტანს ადამიანებს თანასწორობა და საერთო საკუთრება (382-383). ბოლოს და ბოლოს ირმას ყელს გამოჰჩიან, ხოლო ლექსა, რომელიც მხედართმთავართათვის მხოლოდ საბრძოლველად გამოსადგომი ხორცია, უპატრონოდ კვდება უცნობ მტერთან შეტაკებისას, მინდორში.

მელანიას შემოქმედების ბევრ ნიმუშს დაჰკრავს გადმოცემის იერი, ზოგჯერ მათში ასახულია ადათობრივი ტრადიციები და წარმოდგენები, მის ნაწარმოებთა მოქმედი პირები თუ საგნები ხშირად მოიცავს სიმბოლურ სიღრმეს ან მითოსურ საყრდენს. ამ მხრივ, განსაკუთრებით გამოირჩევა „ქედნის ღულუნი“ (1904) – ლეგენდა, რომელშიც გამოხატულია პირველადი განუყოფლობის გარემო, სადაც ერთმანეთის გვერდით, თანახმიერად არსებობენ ფრინველები და ადამიანები. თქმულებაში წარმოდგენილია მართალი კაცი თევდორე, რომელიც ირგვლივ სიწმიდესა და სამყაროს ერთიანობას ამკვიდრებს: „თევდორე არ იყო ხელდასხმული მსახური ღვთისა, მაგრამ მისი ლოცვა-ვედრება ისეთი მადლიანი და ძლიერი იყო თურმე, რომ ნადირნი და ფრინველნი გულმოდგინებით ისმენდნენ ამ ლოცვა-ვედრებას და თვით უსულდგმულო ხეების კენწეროებს იხრიდნენ, როცა იგი ლოცულობდა“ (203).

ქრისტიანული სარწმუნოებისა და ეროვნული გრძნობის დაცემის ხანაში სწორედ თევდორე ატარებს ღმრთაებრივ მადლს და იცავს სარწმუნოებრივ სიმტკიცეს. მაგრამ ღირსშესანიშნავია, რომ იგი არცაა ხელდასხმული სასულიერო პირი, – უფრო მეტი, მას უპირისპირდება კიდევ საეკლესიო და სამოქალაქო მმართველობა: „სასულიერო მთავრობამ ურწმუნოდ აღიარა თევდორე, სამოქალაქომ კი – სამშობლოს მტრად და მოღალატედ; ბოლოს ორივემ ერთად დასახეს იგი ფრიად მავნებელ პირად, როგორც სარწმუნოებისა, აგრეთვე, სამშობლოს კეთილდღეობისათვის“ (202).

ნაწარმოებში მკაფიოდაა გამიჯნული, ერთი მხრივ, ბუნებასთან შეხამებული წმიდა ადამიანი, ხოლო, მეორე მხრივ, ქვეყნისა და ადგილობრივი ეკლესიის განმგებელნი, რომლებიც მხოლოდ გარეგნულად ინარჩუნებენ ქრისტიანობასა და ქართველობას, თუმცა ნამდვილად ორივეს ღალატობენ. ამიტომაც უწოდებს მღვდელმთავარს თევდორე, – შეფარულად, თუმცა გაბედულად, – სატანასა და იუდას.

ზოგადად, ქართველების დამოკიდებულებას ქრისტიანობის მიმართ მწერალი ასე აღწერს მოთხრობაში: „სპარსეთის რომელსადაც ყაენს ისე შეუმუსრავს ქართველების პოლიტიკური, ზნეობრივი და ეკონომიური ძლიერება, რომ აღარავისა სწამდა თურმე აღარც ღმერთი და აღარც სამშობლო. ბლომად იყვნენ თურმე ღვთის მსახურნიც და მეომარნიც, მაგრამ ყველა ესენი სახელით ქრისტიანები და ქართველები ყოფილან, საქმით კი პირადი სარგებლობის მოტრფიალენი და მონანი მაჰმადიანობისა“ (201-202).

მალე, თევდორეს განდგომისა და სიკვდილის შემდეგ, მისი ხსოვნაც ნადგურდება, როგორც ნადგურდება ღმრთაებრივი ტაძარიც, სოფელიც, ქვეყანაც: „ნათლის სვეტი გაჰქრა ეკლესიაში. საქართველოს ისევ მონობის [...] ქარიშხალმა დაჰქროლა“ (205).

აღსანიშნავია, რომ სასულიერო მმართველობის წარმომადგენლის – მღვდელმთავრის დანიშნულება დასახულია სხვაგან, – მოთხრობაში „კრიალოსანი“, – სადაც იგი ნაჩვენებია ალაზნის ველზე მხრებგაშლილი მუხის მეტაფორით: ის წარმოდგება „ღრმად მოხუცებულ და პატივცემულ მღვდელმთავრად, რომელიც ისმენდა ყოველი ყანწის შესმის წინ გულმხურვალედ წარმოთქმულ ლოცვას საქართველოს აღდგენისათვის, აღამაღლებდა და ყოველ ამას უზენაეს არსებისადმი, უკურთხებდა მათ მიერ დაწყებულ საქმეს მისი სახელით, ვინც დაგვიდო ცნებად მოყვასისათვის თავის დადება“ (100).

ამდენად, ამ შემთხვევისას, მღვდელმთავრის, ან, საერთოდ, მღვდელმსახურის დანიშნულებად მიჩნეულია, იყოს შუამავალი ღმერთსა და ადამიანებს შორის, მიიტანოს ადამიანთა სწრაფვა თუ სურვილი ღმრთის წინაშე, ასევე, აღამაღლოს, აკურთხოს ადამიანის ყველა ქმედება, თუკი ის სხვა ადამიანის სიკეთეს ემსახურება.

მწერლის თვალსაზრისით, ადამიანის დანიშნულებაც, ღმრთაებრივი ჩანაფიქრის მიხედვით, სწორედ ამგვარია: „ყველანი ერთიერთმანეთის წამლად დავუსახივართ ღმერთსა“ (128).

* * *

მელანიას შემოქმედებისათვის ჩვეულია თემათა გადანაცვლება მოთხრობიდან მოთხრობაში, თუმცა, უმეტესწილად, ამგვარი მოგზაურობისას ეს თემები სახეს იცვლის ან ერწყმის სხვა თემებს.

ამბავი ხშირად აგებულია რომელიმე შთამბეჭდავი სიმბოლოს ირგვლივ, რომლის მოპოვება თუ ფლობა განმსაზღვრელ მნიშვნე-

ლობას იძენს მოქმედი პირისათვის, – ასეთებია კამილავკა თუ კრი-
ალოსანი, ჩინ-მედლები თუ საკუთარი სახლი, რომელთა ქონება გან-
საზღვრავს ცალკეული ადამიანის საჯარო-საზოგადო წონას (ან თა-
ვად ამ ადამიანებს მიაჩნიათ ასე!).

მოვლენათა თანამიმდევრობა, – ხანდახან მთელი ტექსტის გან-
მავლობაში, თავიდან ბოლომდე, – გადმოცემულია მხოლოდ დი-
ალოგის ან მონოლოგის სახით, სადაც ავტორი, საერთოდ, მიმალუ-
ლია, რაც დინამიკურობას, უშუალობას, ემოციურ მუხტს ანიჭებს
ნაწარმოებს.

მწერლის თხზულებებს ახასიათებს მოწყვეტილი დასასრული,
თითქოს ფაბულა არც მთავრდება, ხოლო ეს დაუსრულებლობა ან
ამბის შეწყვეტა აძლიერებს მათი არაერთჯერადობის განცდას. მკითხ-
ველს ეძლევა ღია საშუალება, მას შემდეგ, რაც მან აღიქვა მონათხრო-
ბის ზოგადი აღნაგობა, თავადვე წარმოიდგინოს მისი გაგრძელება-
განვითარების არაერთი შესაძლებლობა.

საგანგებო თვალ-ყურის მიდევნებას საჭიროებს ენისა და მი-
თოსის მხატვრული დატვირთვა მელანიას პროზაში, თუმცა, ვასილ
ბარნოვისა და ვაჟა-ფშაველასაგან განსხვავებით, მათ არ ენიჭება
განმსაზღვრელი მნიშვნელობა ავტორის მხატვრული სამყაროს ჩამო-
საყალიბებლად თუ წარმოსაჩენად. მის ნაწერებში მითოსი ვლინდე-
ბა გადმოცემების, თქმულებების, ჯადოსნურ ან იდუმალ ქმედება-
თა სახით, ხოლო ენობრივი სიახლეები გამოხატულია, ერთი მხრივ,
მდიდარი და უჩვეულო ლექსიკითა თუ ფრაზეოლოგიით, ხოლო,
მეორე მხრივ, დიალექტურ ფორმათა ფონეტიკურად უცვლელი
გადმოცემით, ამ ფორმათათვის სამწერლობო ენის ელფერის მინი-
ჭების გარეშე.

მწერლის მოთხრობებში მოქმედება წარიმართება სოფლადაც
და ქალაქადაც, გზებზეც და ბრძოლის ველზეც, მაგრამ მისთვის,
როგორც ცხადად ჩანს, მაინც გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს სოფ-
ლის ყოფა-ცხოვრებას, რადგან ავტორის სამოქალაქო შეხედულე-
ბანი შესამჩნევად ირეკლავს ხალხოსნობის იდეოლოგიას⁴: „სად
არის ისეთი აუცილებელი მოთხოვნილება ინტელიგენტთა შრომისა,
თუ არა სოფელში? [...] ყოველი გულშემატკივარი თვისი ქვეყნი-
სა და მსურველი მისი სასიქადულო მომავლისა სოფლად უნდა
მიისწრაფოდეს“ (250).

საპირისპიროდ, მელანიასათვის მიუღებელია მარქსიზმი, რომლის მავანი მიმდევარი, ვისაც „მარქსის მთელი თხზულება“ (378) წაუკითხავს, ასე უქადაგებს სოფლად მცხოვრებს: „სულ სხვა იქნება, თუ სოფელს თავს დაანებებ და ქალაქში გადმოხვალ“ (378).

ღირსშესანიშნავია, რომ მწერალს ცხადად აქვს დანახული და გამომჟღავნებული სოციალიზმის ნამდვილი არსი, რომელიც მიზნად დასახული თანასწორობის დასამკვიდრებლად აშკარად ძალადობრივი საშუალებებით, ადამიანთა დახოცვითა და განადგურებით მიისწრაფვის: „– ჰოდა, თუ მიწა ჩამოერთმევათ ამ კაცებს და მშრომელ ხალხს და პირებს გადაეცემა, ვისაც უჭირს, ეს სამართლიანობა იქნება? – ჩამოერთვას კი არა, უნდა მიჰყოს ხელი და სულ დედაბუდიანად ამოწყვიტოს თავადაზნაურობა და ყველა გლეხკაციც, ვისაც ბევრი მამული და ქონება აქვს“ (380).

პროზაიკოსი ასევე მართებულად აღწერს მარქსიზმის მთავარი საყრდენი იდეის, – ეგრეთ წოდებული „კლასობრივი ბრძოლის“, – შემზარავ, სისხლიან გამოხატულებას: „– ეგ შინაური ომი აუცილებელია და სოციალიზმი მაგ ომისაკენ მიისწრაფის. ეგ სისხლის ღვრა და სასტიკი ომი უნდა მოხდეს მთელი ქვეყნის კლასთა შორის, ომის მიზანი კი ის იქნება, რომ ყველა მესაკუთრე ბურჟუაზიას ჩამოერთვას საკუთრება, რომ განაწილდეს ყველაზე თანასწორად და ამით დაგვირგვინდება სოციალიზმიც“ (384); „ეგ სულ სხვა ბრძოლა იქნება, ეგ კლასობრივი ბრძოლა იქნება“ (385).

მართალია, ავტორი ხედავს ბევრ საერთოს ერთნაირი ცხოვრების წესის თუ ერთნაირ შესაძლებლობათა მქონე პირებს შორის (თავადაზნაურობა, სამღვდელოება, გლეხები..), მაგრამ მას იზიდავს არა ადამიანთა ჯგუფების მთლიანი, დაუნაწევრებელი, განუყოფელი სურათი, არამედ ცალკეული ადამიანის ცხოვრება და მისი განუმეორებელი თავგადასავალი, რომელიც პროზაიკოსის თხზულებებში უმეტესად მეტად მძიმე, უნუგეშოა.

ისიც უნდა ითქვას, როცა საქმე შეეხება არაქართველ პერსონაჟებს (არტემა არხუმანოვი, ოსეფა, ალალო, გეურქა, აბრამ მოსევიჩი) შესამჩნევია მწერლის მცდელობა, მათი სახით იმ უცხო ერის წარმომადგენელთა ზოგადი, – არცთუ მიმზიდველი, – სახე დახატოს.

მელანიას ნაწერებში, ზოგადად, ადამიანი დაცემული არსებაა, მიდრეკილი თავკერძობისაკენ, საკუთარი სურვილებისა და სწრაფ-

ვების შეუზღუდავი აღსრულებისაკენ, განცხრომის მიღწევისაკენ. ამ მიდრეკილებებს იშვიათად თუ დაძლევეს კეთილი საწყისი, ანდა მისწრაფება სიკეთის ქმნისაკენ, ხოლო როცა ამგვარი სურვილი, რომელიც მეტად სუსტად ღვივის, ოდნავ მაინც გაკრთება, მალე მას ისევ გადაფარავს მოთავისე განწყობა და ადამიანი ისევ ამჯობინებს, იმოქმედოს თავის სასარგებლოდ, თავისი პირადული ლტოლვების კვალობაზე.

პროზაიკოსი ხშირად აღწერს ადამიანის განადგურებას: შინაგანად თუ საჯაროდ, ყოფითად თუ ფიზიკურად. მან ისიც იცის, რომ, სხვა მიზეზებთან ერთად, პიროვნული რღვევის ერთ-ერთ ბიძგს წარმოადგენს დაუოკებელი ლტოლვა სასმლისაკენ, მისწრაფება თრობისადმი. ამიტომაც ათქმევინებს ავტორი მამა ქრისტეფორეს სამღვდელო საქმიანობის დაწყებისას: „ოჰ, რა სისამაგლეა დაკარგვა ყოველი ადამიანური ღირსებისა და თვისებისა, რაც სიმთვრალეში მოსდის კაცს, და დამსგავსება პირუტყვისა“ (253), მაგრამ სულ ცოტა ხნის შემდეგ, მის ზნეობრივ გახრწნას თან სდევს მისივე სიტყვები: „ჩვენ სასუფეველს სადღაც ვეძებთ და სასუფეველი კი ჩვენს ახლო იმყოფება – ღვინით სავსე ქვევრებში“ (260).

მწერლის ნაწარმოებთა მოქმედი პირები, – დაწყებული „ბნელოდან“, – ხშირად არიან ყაჩაღები, ავაზაკები, ბოროტმოქმედნი, რომელთაც გაღმა გაუბიჯებიათ როგორც საჯარო-საერო სივრცის წესრიგიდან, ისე საღმრთო წესრიგის ფარგლებიდან. შესაბამისად, ისინი ისჯებიან კიდეც, მაგრამ – სოფლიდან გაძევებით, მოკვეთით, დაპატიმრებით, მოულოდნელი სიკვდილით. თუმცა შესამჩნევია, რომ, „ბნელოში“ ოდნავ გამკრთალი მეტაფიზიკური ნაცვალგების მინიშნების გარდა, სხვაგან არსად ჩნდება ცოდვას მოდევნებული ცხოვრებისეული მწარე შედეგების გაცნობიერების მცდელობა, არც რამენაირი სწრაფვა მიტევებისა თუ შენდობის მოპოვებისაკენ (თუნდაც იმავე „გლახის ნაამბობისაგან“ განსხვავებით).

მელანიას მხატვრულ ტექსტებში დაუბრკოლებლივ ბატონობს დარდი, განსაცდელი, ტანჯვა. მწერლისეული სამყაროდან განდევნილია სიხარული და ბედნიერება. იგი არასოდეს ხატავს ქვეყნიერების სიმშვენიერეს, – იმგვარს, როგორც ცისა და მიწის შემოქმედმა კეთილად შექმნა. ამ ნაწარმოებთა გარემოში არ ირეკლება ბიბლიური კანონზომიერება ან მზრუნველობა: აქ არ ჩანს არც ძვე-

ლი აღთქმის სამართლიანი ღმერთი, არ ჩანს არც ახალი აღთქმის მოწყალე და მოსიყვარულე ღმერთი. პროზაიკოსის მიერ დანახულ და აღწერილ მიდამოში ოდენ უმართებულობა, უგულობა, დაუნდობლობა, სისასტიკე მძვინვარებს.

საფიქრებელია, „ზნელოს“ ავტორი მწერალთა იმ მრავალრიცხოვან წყებას მიეკუთვნებოდა, რომლებიც საჭიროდ მიიჩნევდნენ მოვლენათა უკიდურესად შემადრწუნებლად წარმოჩენას თხრობის გასამძაფრებლად მხატვრულ ნაწარმოებში. ამ მწერალთა ლიტერატურული შეხედულებით, რაც უფრო გამოუვალი იყო მდგომარეობა, რომელშიაც მოქმედი პირები აღმოჩნდებოდნენ და რაც უფრო ტრაგიკულად დასრულდებოდა მოთხრობილი ამბავი, მით უფრო შთამბეჭდავი იქნებოდა მკითხველისათვის თხზულება. როგორც ჩანს, არაერთ წინამორბედთა მსგავსად, არც მელანიას მიაჩნდა ხელოვნების დანიშნულებად, დაეხატა ადამიანთა ბედნიერება⁵. ამგვარი თვალსაწიერით, მწერლობა მიზნად ისახავს არა იმდენად გაამხნეოს, რამდენადაც შეძრას მკითხველი და თანალმობის გრძნობა გაუჩინოს მას, როცა იგი წიგნის ფურცლებზე სიმწრითა და უბედურებით მოცულ ყოველდღიურ ცხოვრებას ჭკვრეტს.

დაბოლოს, გასარკვევია, თუ რამ გაპირობა, რომ მელანიას, – დეკანოზ ნიკოლოზ ნათიძის, – ნაწერებში აღწერილი სამღვდელთა ყოველთვის დახატულია უარყოფითად და მათ შორის ერთხელაც არსად გამკრთალა დადებითი თვისებებით შემკული სასულიერო პირი: ზოგადად, აღმოსავლური ქრისტიანობის დაუდგენელ-დარღვეულმა კანონიკამ, როცა საეკლესიო ცხოვრებას განსაზღვრავს ადგილობრივ საერო მმართველთა, ან თუნდაც ცალკეულ მღვდელმსახურთა თუ მღვდელმთავართა პირადი გადაწყვეტილება, სადაც თვითნებობის ალაგმვა თითქმის შეუძლებელია? თუ რუსეთის იმპერიაში დამკვიდრებული საეკლესიო ცხოვრების განსაკუთრებულობამ, როცა ეკლესია სახელმწიფოს ინტერესებს ახორციელებს და მას ემსახურება, რაც არანაირად არ უწყობს ხელს სამღვდელთა პირთა სულიერ წესრიგსა და განვითარებას? მელანიამ, როგორც არა მარტო დაკვირვებულმა ხელოვანმა, არამედ გონიერმა მოაზროვნემ, იცის, რომ გარეშე პირობები, რა თქმა უნდა, ზემოქმედებს ადამიანის არჩევანსა და ქცევაზე, მაგრამ იგი უფრო მეტად დარწმუნებულია, რომ

ადამიანი თავად იღებს გადაწყვეტილებას და, პირიქით, იყენებს შესაბამის ვითარებას, ან აბრალებს ამ ვითარებას თავის უგვან ქმედებებს.

მაგრამ ვინძლო დასაფიქრებელია, რამდენად ავტობიოგრაფიულია მწერლის მხრივ სამღვდლო პირთა მიმართ სასტიკი დამოკიდებულების საფუძველი? იქნებ სწორი პასუხი სწორედ აქ იძებნება? ხომ არ გამოხატავს ამგვარი განწყობა მოძღვრის პირადი აღსარების მოთხოვნილებას? ნიკოლოზ ნათიძის ბიოგრაფიის ფაქტია, რომ მან, „მამა ქრისტეფორეს“ ავტორმა, მამა ქრისტეფორეს მსგავსად, თავდაპირველად არ ინდომა სასულიერო მსახურება, რასაც სოფლის მასწავლებლობა და მწერლობა ამჯობინა, მაგრამ სასკოლო ცხოვრების სხვადასხვა დაბრკოლებათა დაძლევის შეუძლებლობის შემდეგ, იგი მაინც ეკურთხა მღვდლად, ხოლო მომდევნოდ, „ოლთისში ყოფნის დროს ნიკოლოზს არაფერი აღარ დაუწერია, რადგანაც ჩაება პოლკის საზოგადო ცხოვრებაში, განუწყვეტელ დროს ტარებასა და გართობაში“ (ხაჩიაშვილი, 1965, გვ. 438). შემონახულია მისი განდობა, რომელიც მას ივანე მაჩაბლისათვის გაუზიარებია „დროების“ რედაქციაში: „თუ შიმშილით სიკვდილი არ მინდოდა, მეც ისეთივე მღვდელი უნდა ვყოფილიყავი, როგორც სხვები“ (ხაჩიაშვილი, 1965, გვ. 438). სავარაუდოა, რომ მწერალი საკუთარ განვლილ ცხოვრებას უაღრესად მკაცრად, მეტიც, დაუნდობლად აფასებდა.

* * *

მელანიას ნაწარმოებთა ერთიანი კრებული უკანასკნელად გამოიცა 1965 წელს, რის შემდეგ მისი სახელი ნელ-ნელა დავიწყებას მიეცა. გიორგი ლეონიძის სიტყვები, რომლებიც დაწერილია ასი წლის წინათ, მელანიას გარდაცვალების დღეებში, მით უმეტეს, ცხადად ასახავს მწერლის მიმართ ახლანდელ დამოკიდებულებას: „დღეს, ახალ თაობაში, ბევრს ეუცნაურება ეს გამორჩენილი და დავიწყებული სახელი, რომელსაც ილია ჭავჭავაძე⁶ აღტაცებული უკრავდა ტაშს“ (ლეონიძე, 1921, გვ. 2).

მელანიას შემოქმედება, ისევე როგორც გარდასულ დროთა კიდევ არაერთი მწერლის მემკვიდრეობა, ნამდვილად საჭიროებს აკადემიურ გამოცემას, შესწავლას, გააზრებას, მისთვის შესაბამისი ადგილის მიჩენას.

კიდევ, საგანგებო ფართო კვლევას საჭიროებს ის საჯარო-კულტურული გარემო, სადაც მღვდელი უპირობოდ უვარგის ადამიანად მიიჩნეოდა და წარმოსახებოდა, თუნდაც ამგვარი ხედვის ამსახველი მხატვრული ნაწარმოების ავტორი – მწერალი – თავადაც სასულიერო პირი – მღვდელი – ყოფილიყო.

შენიშვნები:

1 ერთგან, საარქივო გამოცემის საცნობარო-საბიოგრაფიო ნაწილში რატომღაც მითითებულია დაბადების განსხვავებული თარიღი, რომელიც სხვაგან არსად დასტურდება: 1862/1863 (ჟურნალები, 2016, გვ. 363).

2 ნიშანდობლივია, რომ ილია ჭავჭავაძის ბიოგრაფიაში იოსებ ყიფშიძე მელანიას, საერთოდ, სახელის დაუსახელებლად მოიხსენიებს: „ისეთი სანდო ადამიანი, როგორც არის ავტორი „ბნელოსი“ (ჭავჭავაძე, 1914, გვ. XVI; ყიფშიძე, 2022, გვ. 150).

3 აქ და შემდგომ გვერდები მითითებულია ციტატის მოყვანისთანავე გამოცემიდან: (მელანია, 1965).

4 ამ მოძრაობის ავტორისეული მოკლე განხილვა რუსეთის იმპერიაში და, კერძოდ, საქართველოში, შესაბამისი წყაროების მითითებით – იხ.: (ღაღანიძე, 2018, გვ. 249-254; ღაღანიძე, 2021, გვ. 83-89).

5 ამ ლიტერატურული გარემოდან ერთ-ერთი გამონაკლისია ეკატერინე გაბაშვილის „გამარჯვებული ნიკო“ (თავად მწერლის შემოქმედებაშიც კი!), რომლის გარემო მეტად ენათესავება მელანიას შემოქმედებაში ასახულ გარემოს, მაგრამ რომლის მოქმედი პირები ზნეობრივ განწყობასაც მიაღწევენ და ბედნიერ ცხოვრებასაც მოიპოვებენ (ღაღანიძე, 2018, გვ. 239-260; ღაღანიძე, 2021, გვ. 71-96).

6. აღსანიშნავია, რომ შენახულა მელანიას მოკლე მოგონება ილია ჭავჭავაძის შესახებ: (მელანია, 1935, გვ. 572-573).

გამოყენებული ლიტერატურა:

- აბაშიძე, ვ. (1971). ცხოვრება და ხელოვნება. თბილისი: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- ლეონიძე, გ. (1921). მელანია. საქართველო, N 29, 8 თებერვალი.
- მელანია (1935). ილია ჭავჭავაძე და „ბნელოს“ ავტორი. წგ-ში: ლიტერატურული მემკვიდრეობა, წიგნი I, ტფილისი: ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- მელანია (1949). მოგონებანი ვაჟა-ფშაველაზე. ლიტერატურის მატრიანე, წიგნი 5, ნაკვეთი 1, თბილისი: საქართველოს სსრ სახელმწიფო წიგნის პალატის გამომცემლობა.
- მელანია (1965). ქედნის ღულუნი. წიგნი შეადგინა, ბოლოსიტყვაობა, ბიბლიოგრაფია და სიტყვების ახსნა დაურთო ქ. ხაჩიაშვილმა. თბილისი: ლიტერატურა და ხელოვნება.
- ჟურნალები (2016). საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველობის სხდომის ჟურნალები (1917 წლის 13 მარტი-14 სექტემბერი). გამოსაცემად მოამზადეს, წინასიტყვაობა, კომენტარები და ბიოგრაფიული ცნობები დაურთეს ნ. შიოლაშვილმა და ი. არაბიძემ, თბილისი: მერიდიანი.
- ღაღანიძე, მ. (2018). ეკატერინე გაბაშვილის „გამარჯვებული ნიკო“: უტოპია ქართულ სოფელში. კადმოსი: ჰუმანიტარულ კვლევათა ჟურნალი, 10.
- ღაღანიძე, მ. (2021). ლიტერატურა, კულტურა, რელიგია. 2/1, 2010-2019, თბილისი: საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა.
- ციფშიძე, გ. (2022). ილია ჭავჭავაძე. მერაბ ღაღანიძის რედაქციით, განმარტებითა და თანდართული ნარკვევით, თბილისი: საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა.
- ჭავჭავაძე, ი. (2014). თხზულებანი. ტომი I, ტფილისი: მიხეილ გედევანიშვილის გამოცემა.
- ხაჩიაშვილი, ქ. (1965). მელანია – ნიკოლოზ ნათიძე (1853-1921). წგ-ში: მელანია (1965).
- ხომლედი (1963). ქართველი გლეხის შვილი („ბნელო“ – მოთხრობა ნ. მელანიასი). წგ-ში: ხომლედი, რჩეული ნაწერები, თბილისი: ცოდნა.

References:

- Abashidze, K. (1971). *Tskhovreba da khelovneba*. [Life and art]. Tbilisi: Tbilisis sakhelmts'ipo universitetis gamomtsemloba.
- Ch'avch'avadze, I. (1914). *Tkhzulebani, t'omi I*. [Writings, Vol. I]. T'pili: Mikheil Gedavanishvilis gamocema.
- Ghaghanidze, M. (2018). Ekat'erine Gabashvilis "Gamarjvebuli Nik'o": Ut'op'ia kartul sopelshi. [„Victorious Niko” by Ekateriné Gabashvili: Utopia in the Georgian Village] *K'admosi: Humanit'arul k'vlevat'a zhurnali*, 10.
- Ghaghanidze, M. (2021). *Lit'erat'ura, kult'ura, religia 2/1, 2010-2019*. [Literature, culture, religion 2/1]. Tbilisi: Sakartvelos p'arlament'is erovnuli bibliotek'a.
- Khachiasvhili, K. (1965). *Melania – Nik'oloz Natidze (1853-1921)*. in: *Melania. Kednis Ghughuni*. [Melania – Nikoloz Natidze (1853-1921)]. Tbilisi: Lit'erat'ura da khelovneba.
- Khomleli (1963). *Kartveli glekhis shvili (“Bnelo” – motkhroba N. Melaniasi)*. in: *Khomleli, Rcheuli nats'erebi*. [The Son of a Georgian Peasant (“Bnelo” – a Story by N. Melania)]. Tbilisi: Tsodna.
- Leonidze, G. (1921). *Melania*. [Melania]. *Sakartvelo*, 29, 8 Tebervali.
- Melania (1935). *Ilia Ch'avch'avadze da “Bnelos” avt'ori*. *Lit'erat'uruli memk'vidreoba, Ts'igni I*. [Ilia Ch'avch'avadze and the Author of “Bnelo”]. T'pili: T'pilis sakhelmts'ipo universit'et'is gamomtsemloba.
- Melania (1949). *Mogonebani Vazha-Pshavelaze, Lit'erat'uris mat'iane, Ts'igni 5, Nak'veti 1*. [Memories on Vazha-Pshavela]. Tbilisi: Sakartvelos SSR ts'ignis sakhelmts'ipo p'alat'is gamomtsemloba
- Melania (1965). *Kednis Ghughuni. Ts'igni sheadgina, bolosit'q'vaoba, bibliografi da sit'q'vebis akhsna daurto K. Khachiashvilma*. [Humming of the Wood Pigeon]. Tbilisi: Lit'erat'ura da khelovneba.
- Q'ipshidze, G. (2022). *Ilia Ch'avch'avadze. Merab Ghaghanidzis redaktsiit, gamart'ebita da tandartuli nark'vevit*. [Ilia Chavchavadze]. Tbilisi: Sakartvelos p'arlament'is erovnuli bibliotek'a.
- Zhurnalebi (2016). *Sakartvelos martlmadidebeli ek'lesiis droebiti mmartvelobis skhdomis zhurnalebi (1917 ts'lis 13 mart'i-14 sekt'emberi), Gamosatsemad moamzades, ts'inasitq'vaoba, koment'arebi da biografiuli tsnobebi daurtes Nino Shiolashvilma da Irina Arabidzem*. [Journals of the sessions of the provisional administration of the Georgian Orthodox Church (March, 13-September, 14, 1917)]. Tbilisi: Meridiani.